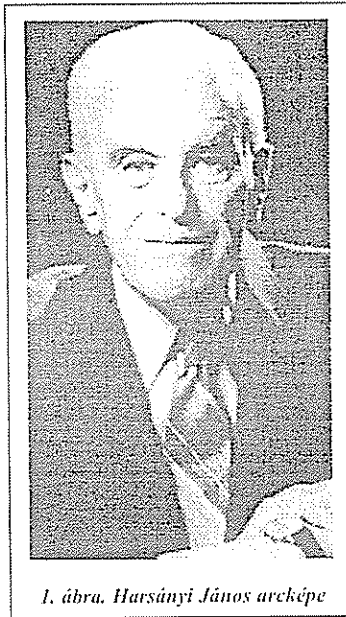

Harsányi János életének gyógyszerészi vonatkozásai 1920. május 29. Budapest–2000. augusztus 9. Berkeley/USA

Ferentzi Mónika

1. ábra. Harsányi János arcképe

Egy éve halt meg *Harsányi János* Nobel-díjas tudós. Halálával egy nagy ívű életpálya zárult le, amely a gyógyszerészi múltban gyökerezik, de a XX. század sorsfordító történései és saját ambíciói miatt más pályába torkolt (1. ábra).

Harsányi János 1920. május 29-én született Budapesten. Édesapja *Harsányi Károly* gyógyszerész, a zuglói Órangyal Gyógyszertár tulajdonosa volt.

Az Órangyal Gyógyszertárat 1892-ben alapította

Csányi Zoltán gyógyszerészmester. A belügyminiszter a 39.329-1892. B. M. számú (12.402-1892. eln. sz.) rendelettel engedélyezte a gyógyszertár felállítását az akkori VII. kerület Róna és Angol utcai részre, és üzleti jogát *Csányi Zoltánnak* adta. A gyógyszertár 1892. október 24-én nyílt meg a Csömöri út (ma Thököly út, XIV. ker.) 171. szám alatt [1, 2].

Erről a helyről 1904-ben a Bosnyák utca 9. szám alá, 1915-ben a Zuglói (ma Szuglói) utca 16. szám alá költözik. A 82.240-1927.N.M.M. számú rendelet (106.465-1927. X. tan. sz.) megengedte a Bosnyák utca 2. és 1. számú házak egyikébe való áthelyezést [1].

Sztankai közlése szerint ettől kezdve a Bosnyák utca 1. szám alatt van a gyógyszertár. Ennek ellentmond a Gyógyszerészek Zsebnaptára, amely 1936-ig a Zuglói u. 16-ot tünteti fel és 1937-től Bosnyák utca 1. szám alatt szerepelteti. Ma Róna Gyógyszertár, személyi jogos vezetője *Gaál Emese* szakgyógyszerész.

Az épület egy sarokház, melyet a zuglóiak patikaházként is emlegetnek. Az Órangyal Gyógyszertár bejárata a sarokról nyílt, itt volt az officina. Az 1970-es évek folya-

Felvétel	A születési hely	A jelölt neve és személyi adatai	A munkáltatók neve és lakhelye	A szerződés tárgyát képező munkakör	A szerződés kezdési időpontja	A szerződés lezárásának időpontja
0314	1920. május 29.	<i>Harsányi János</i> szül. Budapest, V. ker. Angol utca 171. sz. 1920. május 29. napján Érkezési igazolás az Órangyal Gyógyszertár tulajdonosától 1920. június 1. napján	<i>Harsányi Károly</i> Gyógyszertár 107. sz. 16. ker. Zuglói utca 16. sz. <i>Harsányi Zoltán</i> Gyógyszertár 107. sz. 16. ker. Zuglói utca 16. sz. 1920. június 1. napján A gyógyszerészi munkakörrel megbízó határozat 1920. június 1. napján	gyógyszerész	1920. június 1.	1920. június 30.
0315	1920. május 29.	<i>Harsányi Károly</i> szül. Budapest, V. ker. Angol utca 171. sz. 1920. május 29. napján Érkezési igazolás az Órangyal Gyógyszertár tulajdonosától 1920. június 1. napján	<i>Harsányi Zoltán</i> Gyógyszertár 107. sz. 16. ker. Zuglói utca 16. sz. <i>Harsányi Károly</i> Gyógyszertár 107. sz. 16. ker. Zuglói utca 16. sz. 1920. június 1. napján A gyógyszerészi munkakörrel megbízó határozat 1920. június 1. napján	gyógyszerész	1920. június 1.	1920. június 30.
0316	1920. május 29.	<i>Harsányi Károly</i> szül. Budapest, V. ker. Angol utca 171. sz. 1920. május 29. napján Érkezési igazolás az Órangyal Gyógyszertár tulajdonosától 1920. június 1. napján	<i>Harsányi Zoltán</i> Gyógyszertár 107. sz. 16. ker. Zuglói utca 16. sz. <i>Harsányi Károly</i> Gyógyszertár 107. sz. 16. ker. Zuglói utca 16. sz. 1920. június 1. napján A gyógyszerészi munkakörrel megbízó határozat 1920. június 1. napján	gyógyszerész	1920. június 1.	1920. június 30.
0317	1920. május 29.	<i>Harsányi János</i> szül. Budapest, V. ker. Angol utca 171. sz. 1920. május 29. napján Érkezési igazolás az Órangyal Gyógyszertár tulajdonosától 1920. június 1. napján	<i>Harsányi Károly</i> Gyógyszertár 107. sz. 16. ker. Zuglói utca 16. sz. <i>Harsányi Zoltán</i> Gyógyszertár 107. sz. 16. ker. Zuglói utca 16. sz. 1920. június 1. napján A gyógyszerészi munkakörrel megbízó határozat 1920. június 1. napján	gyógyszerész	1920. június 1.	1920. június 30.
0318	1920. május 29.	<i>Harsányi János</i> szül. Budapest, V. ker. Angol utca 171. sz. 1920. május 29. napján Érkezési igazolás az Órangyal Gyógyszertár tulajdonosától 1920. június 1. napján	<i>Harsányi Zoltán</i> Gyógyszertár 107. sz. 16. ker. Zuglói utca 16. sz. <i>Harsányi Károly</i> Gyógyszertár 107. sz. 16. ker. Zuglói utca 16. sz. 1920. június 1. napján A gyógyszerészi munkakörrel megbízó határozat 1920. június 1. napján	gyógyszerész	1920. június 1.	1920. június 30.

2. ábra. Gyógyszergyakornoki iskola dokumentuma Harsányi Jánosról

mán a gyógyszerterát átépítették, a berendezést elszállították, közlés szerint megsemmisítették. A régi officina helyén jelenleg raktár van és új bejáratot nyitottak a Róna utcai oldalon.

A régi officina berendezése szép, művészi, igényes kivitelű, a gyógyszerterát jó elrendezésű, jól ellátott és a lakosság szerint kiválóan volt vezetve. *Harsányi Károly* kulturált, kellemes, nem beszédes ember, aki korrekt kiszolgálásban részesítette a gyógyszerterába betérőket. Munkájában élő ember volt [52].

A Gyógyszerészek Zsebnaptára évfolyamait áttekintve láthatjuk, hogy a gyógyszerterát 1907-ig *Csányi Zoltán* viszi, de 1908-tól *Heisler Zoltán* bérlé. Erre valószínűleg a tulajdonos betegsége miatt volt szükség. Csányi Zoltán időközben elhunyt, 1909-től örökösei tulajdonában volt a gyógyszerterát, tőlük vásárolta meg *Harsányi Károly* gyógyszerészmester.

1914-től 1947-ig ő a tulajdonos, majd a patikát fiára, *Harsányi Jánosra* iratja, aki ekkor már szintén gyógyszerész. Az 1950-es államosítást *Harsányi János* a tulajdonos, édesapját üzemtársként tüntetik fel. *Harsányi Károly* 1954-ben halt meg.

A család ugyanebben a kerületben, a Gyarmat utca 30. szám alatt lakott. A házat 1912-ben építeték *Berkes Béla* tervei szerint, 1940-ben *Román Andor* tervei alapján átépítették. Saját tetőkilátóval látuk el, amely majdnem általános építészeti jegyként jelentkezett ezen az (akkor még) nyaralótelepen. Jelenleg fővárosi helyi védettségű épület (Zuglói Lexikon [53]).

Harsányi János életébe már születése előtt beleszólt a politika. Szülei zsidó származásúak voltak, de áttértek a katolikus vallásra, nem utolsósorban gyermekükre gondolva. Így Harsányi katolikus nevelést kapott, tanulmányait viszont evangélikus felekezeti iskolában végezte. Gyermekkorában nagy hatással volt rá egy rokona, *dr. Roth Adolf* orvos, aki felkeltette benne a természettudományos érdeklődést, így a csillagászat, az atomok, az élet dolgai kötődtek le [4, 43].

A méltán híres „Fasori” Evangélikus Főgimnáziumban tanult, amely olyan tanítványokkal dicsekedhet, mint *Lukács György*, *Wigner Jenő*, *Neumann János*, *Fellner Vilmos*. 1937-ben érettségizett jeles eredménnyel.

Még ebben az évben, májusban megnyerte az országos középiskolai tanulmányi versenyt matematikából, és szeptemberben a „Parthenon” Klasszikus Műveltség Barátainak Egyesülete által szervezett görög tanulmányi versenyen harmadik helyezést ért el [5].

Érettségi után gyógyszerészgymagok lett édesapja gyógyszerterában (2. ábra). Őt ugyan jobban érdekelte a matematika és a filozófia, tudományos pályára készült. Mivel egyetlen gyermeke volt szüleinek, apja azt szeretete volna, ha gyógyszerész lesz és idővel átveszi a gyógyszerterát. Aggodalomra adott okot a náciizmus előretörése is. Így Harsányi is belátta, hogy szüleinek igaza van. 1939. nyarán szülei kiküldték Lyonba, ahol egy bőrkémiai tanszékre iratkozott be, amely ritkaságszámba ment Európában. Időközben kitört a háború, ezért sietve hazautazott. Egy vele készült interjúban következőképpen vall erről: „Elkésve megpróbáltam az egyetemre beiratkozni,

de csak a következő évre vettem fel, akkor még nem szigorították meg a zsidótörvényeket. Első nekifutásra nem vettem fel, azzal az indokkal, hogy későn jöttem haza. Noha nagyon jó gimnáziumi eredményeim miatt ezt valószínűleg elnézték volna, ha nem vagyok zsidó származású. Így újabb évvel később tudtam beiratkozni, s tettem főként azért, hogy katonai halasztást kaphjak, s ameddig gyógyszerészhallgató vagyok, nem kell munkaszolgálatosnak lennem” [6].

A Gyógyszerészképzés évek óta tartó reformtörekvései nyomán 1940-től a pályára lépők ún. újrendszerű képzésben vettek részt [20]. Ezt a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter 32.900/1940. IV. számú rendelete szabályozta. A képzési időt négy évben (nyolc félév) szabta meg. Előírta az érettségi bizonyítványt és az egészségügyi alkalmasságot. A pályázót a gyógyszerészi tanfolyamra a bölcsészettudományi, (illetve a matematikai és természettudományi kar) vette fel. A Pázmány Péter Tudományegyetemen ebben az időben a következő karok működtek: hittudományi, jog- és államtudományi, orvostudományi és bölcsészettudományi kar. 1951-ben szerveződött csak meg az önálló orvosegyetem és csak 1955-ben vált három karúvá, vagyis ekkor állították fel a Gyógyszerésztudományi Kart [7].

Az említett rendelet szerint a gyógyszerészhallgatók az I. és II. évfolyamban a bölcsészettudományi, (illetőleg a matematikai és természettudományi kar), a III. és IV. évfolyamban az orvostudományi kar rendes hallgatói közé tartoztak, lecke-könyvükben a gyógyszerészhallgató minősítést is fel kellett tüntetni. Az első év vizsgái után egy év gyógyszerterai gyakorlat következett, majd két évfolyam ismét az egyetemen. A sikeres vizsgák után oklevelet kaptak, amely gyógyszerészi gyakorlatra jogosított. Az oklevél megszerzése után egy év gyógyszerterai gyakorlat birtokában az orvostudományi egyetem dékánja az oklevelet záradékolta, így a teljes jogú oklevél birtokosa a gyógyszerterát önálló vezetésére is jogosult, illetve gyógyszerterai jogért folyamodhatott [8].

Az ún. régi rendszerű képzésben a jelölt érettségi után két évig gyógyszerterában dolgozott gyakornokként, ezután két évet hallgatott az egyetemen, az előírt vizsgák letétele után gyógyszerészmesteri oklevelet kapott. További 3 év gyakorlati idő után egy hónapos approbációs tanfolyam, majd approbációs vizsga letételével teljes jogú gyógyszerész lett.

Harsányi mint láttuk, 1937-ben lépett a gyógyszerészi pályára, mint gyakornok édesapja gyógyszerterában. Így ő még a régi képzés szerint két év gyakorlat után folytathatta tanulmányait az egyetemen. A gyógyszerterában eltöltött idő nem lehetett számára könnyű, hiszen a pályára nem saját elhatározása vitte, sokkal inkább édesapja szeretetteljes meggyőzése és a társadalmi viszonyok alakulása. Kételyeire utalhat a lyoni kitérő is, valószínű, hogy a külföldi utazás és az ottani egyetem látogatása egyfajta próbálkozás az előre kijelölt pálya kényszere alóli kikerülésre. A háború kitörése után viszont menedéket nyújtott a képzésben való részvétel. Mivel a késés miatt csak a következő évre vették fel, feltételezhetően ezt az évet is gyakornokként töltötte, bár erre adatot nem találtam.

1939-ben életbe lépett a 1939. évi IV. t.c. az úgynevezett zsidótörvény, ami a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szólt, s amely a szakmai életre is nagy kihatással volt. A törvény jelentési kötelezettséget írt elő a tulajdonosok részére tekintetben, hogy hány foglalkoztatott tartozik a törvény hatálya alá. Az egyetemre felvehetőket számát korlátozták, holott ezekben az években visszaesett a pályára lépők száma. Új alkalmazottként nem vehettek fel a törvény hatálya alá tartozó személyt. Ezt néhol mégis megtették, holott súlyos büntetés járt érte. A korabeli Gyógyszerészi Közlönyöket áttekintve [9] azt látjuk, hogy a szakmai közvélemény megosztott volt, többen sürgették a törvény módosítását, hogy az aggasztó gyógyszerészhiány enyhüljön (és érezhetően szolidaritásból is), mások viszont még szigorúbb intézkedéseket sürgették, főleg a jogmegvonásokra vonatkozóan. A törvény 12. §-a kimondta ugyanis, hogy a hatálybalépés előtt zsidóknak kiadott jogot a törvény hatálybalépésétől számított három év (1942. május 5.) eltelté után kezdődő öt év alatt (1947. május 5-ig) meg kell vonni. A törvény végrehajtásáról a Gyógyszerészi Közlöny 1942. számában jelent meg tájékoztató [10]. E szerint az első jogmegvonásokra 1943. május május 4-i hatállyal került sor. 1943. január 20-án a Belügyminiszter pályázati hirdetményt jelentetett meg [11]. A jogadományozásokra a pályázatok elbírálása után került sor [12].

Időközben újabb rendelet jelent meg: a m. kir. miniszterium 1370/1944. M. E. számú rendelete a zsidók gyógyszerértári jogosítványainak rendezése tárgyában [13]. Az 1944. május 2-án a belügyminiszter által ez alapján kiírt pályázati hirdetmény tartalmazza Harsányiék gyógyszerértárát is. Összesen 190 gyógyszerértárt hirdettek meg, köztük 45 budapesti volt [14]. A pályázati határidő a megjelenéstől számított 15 nap, azaz 1944. május 18. A szakmai lapok kiadása 1944. nyarán a papírhány és a háborús események miatt megszakad, így nincs adat arra, hogy kiadtak-e új személyi jogot az Őrangyal Gyógyszertárra. Harsányi Károly a rendeletek értelmében legkésőbb 1944. május végéig dolgozhatott a gyógyszerértárban, ezután sorsa bizonytalan. Harsányi János egy interjúban így nyilatkozott: „Amikor január 17-én bejöttem az oroszok, elmentem a gettóba, ahol megtaláltam a szüleimet. Nemsokára apám Zuglóban kinyitotta a patikát, ahol segítettem neki.” [6] A Harsányi család osztozott az üldözöttek sorsában, több éven át éltek fenyegetettségben, a fiú így tanult, szülei a család megélhetéséért, majd pusztá életéért aggódtak és nem sok reményük lehetett. Talán az mentette meg őket a még nagyobb megpróbáltatásoktól, hogy Harsányiék megbecsült polgárai voltak Zuglónak.

Mivel az 1944-es kiadású almanach 1944. január 31-én lett lezárva, a Gyógyszerészi Almanachban és a Gyógyszerészi Év-

könyvben is Harsányi Károly a tulajdonos, majd az 1947-es Gyógyszerészek Naptárában is, így valószínűleg nem került sor hivatalosan a jog újraadományozására, illetve ezt Harsányi 1945-ben visszavette. Az időközi engedélyesek megbízatása 1945. október 24-én hatályát veszítette [15].

A háborús évek megpróbáltatásai után újra kellett indítani a gyógyszerértár működését. A gyógyszerészeket úgynevezett igazoló eljárás alá vonták, főleg a háború alatti magatartásukat vizsgálta a bizottság. Akinél nem merült fel terhelő körülmény, tovább dolgozhatott [16, 17].

A teljes időszak részletes feldolgozása nem célja ennek a munkának, ezt külön kell elvégezni. Itt azokat a körülményeket jeleztem, amelyek közvetlenül befolyásolták Harsányi János és családja életét.

Leckekönyve szerint Harsányi az 1940/41-es tanévre iratkozott be a Budapesti Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára rendes bölcsészettan-hallgatónak (3. ábra). A hallgatónak többek között fel kellett tüntetnie a vallását (rom. kath.) és a nyilatkoznia kellett, hogy az 1939. IV. t.c. szerint az első éves hallgatók felvételére megszabott korlátozás alá esik-e. Itt igennel nyilatkozott, ez a tény végigkísérte tanulmányai alatt. Az egyetem vezetése ugyan mindvégig őrizte és védte az intézmény autonómiáját, de ez nem minden esetben sikerült. A politikai döntések az egész egyetemi ifjúságot sújtották [29, 30].

II. A választott előadások		Heti óra
A tanár neve...	dr. Gyvas István ny. 2. tanár	5
Tantárgy	Kísérleti biológia	
A tanár neve...	dr. Gyvas István ny. 2. tanár	3
Tantárgy	Fizikai gyakorlatok	
A tanár neve...	dr. Endlich Endre ny. 2. tanár	5
Tantárgy	Gyógyszerészi alaktan	
A tanár neve...	dr. Kovács Béla ny. 2. tanár	5
Tantárgy	Általános és szervetlen kémia	
A tanár neve...	dr. Pál Árpád ny. 2. tanár	3
Tantárgy	Nővérképzés	
A tanár neve...	dr. Pál Árpád ny. 2. tanár	2
Tantárgy	Nővérképzés	
A tanár neve...	dr. Stupnitski Béla magántanár	3
Tantárgy	Nővérképzés	
A tanár neve...	dr. Stupnitski Béla magántanár	1
Tantárgy	Nővérképzés	
A tanár neve...	dr. Kósporus Ferenc	2
Tantárgy	Kósporusi konferencia	
A hallgató neve:		33
Harsányi János Károly		
		Budapest, az 194

3. ábra. Harsányi János leckekönyve az 1940/41-es tanév I. félévére